НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АГРОЕКОЛОГІЇ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Відділ економіки природокористування в агросфері

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор
Інституту агроекології і
природокористування НААН,
акад. НААН

_____ О.І. Дребот

_____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ»

дисципліна вільного вибору аспіранта
для здобувачів третього освітньо-наукового рівня
спеціальності 201- Агрономія,
галузь знань 20 – Аграрні науки та продовольство

Число кредитів ЄКТС – 3
Лекцій – 14 годин
Практичних занять – 16 годин
Самостійна робота – 60 годин
Форма контролю знань – залік

Київ – 2022 рік

Робоча програма з дисципліни ***«Збалансований розвиток сільських територій»*** за спеціальністю 201 – агрономія у галузі знань 20 – аграрні науки та продовольство для студентів третього науково-освітнього рівня (аспірантів)

„_____" _____ 2022 р. – 26 с.

Розробники:
доктор с.-г. наук, старший науковий співробітник Палапа Н.В.,
кандидат с.-г. наук, доцент, старший науковий співробітник Нагорнюк О.М.

Робоча програма розглянута і затверджена на засіданні відділу економіки природокористування в агросфері
Протокол № ____ від "___" _____ 2016 р.
Завідувач відділу, доктор економ. наук, професор О.І. Шкуратов

Схвалено вченою радою Інституту агроекології і природокористування НААН
Протокол від "19" травня 2016 р. № 4

Рецензенти:

Собчик Вікторія – доктор сільськогосподарських наук, професор екології, професор факультету енергетики та палива Університету науки та технологій (AGH, Краків, Республіка Польща)

Wiktoria Sobczyk

Робоча програма поновлена, розглянута і затверджена на засіданні відділу економіки природокористування в агросфері
Протокол № ____ від "____" _____ 2022 р.

Завідувач відділу
доктор філософії В.І. Лазаренко

Схвалено вченою радою Інституту агроекології і природокористування НААН
Протокол № ____ від "_____" _____ 2022 р.

© Палапа Н.В., 2022 р.

© Нагорнюк О.М.., 2022 р.

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна "Збалансований розвиток сільських територій" є однією з базових у підготовці фахівців в галузі аграрних наук, оскільки надає можливість опанувати знання щодо соціального, економічного та екологічного стану сільських територій; умов проживання сільського населення; якості сільськогосподарської продукції, яка вирощується населенням у селітебній зоні, якості питної води; виявлення та агроекологічного оцінювання негативного впливу господарської діяльності людини та санітарно-екологічний стан селітебної зони; засвоїти методи проведення агроекологічного моніторингу та заходи з покращення родючості ґрунтів, якості сільськогосподарської продукції, питної води та умов проживання сільського населення.

Метою дисципліни є формування у аспірантів знань в області розвитку сільських територій з врахуванням соціальної, економічної та екологічної складових, що направлені на покращення умов проживання сільського населення, зниження та попередження забруднення селітебних агроекосистем (питна вода, сільськогосподарська продукція) токсичними речовинами та отримання безпечної сільськогосподарської продукції і підвищення родючості ґрунтів.

Завдання дисципліни:

- вивчення основних складових збалансованого розвитку сільських територій (соціальної, економічної, екологічної) та їх взаємозалежний вплив на умови проживання сільського населення та екологічний стан навколишнього середовища і селітебної зони зокрема;
- опанування методами визначення основних показників родючості ґрунту, якості сільськогосподарської продукції, питної води та проведення агроекологічного моніторингу у селітебній зоні;
- засвоєння методів та заходів з охорони родючості ґрунтів та покращення екологічного стану сільських територій.

Після закінчення курсу аспіранти повинні:

знати та розуміти:

- ♦ особливості понятійно-категоріального апарату поняття «сільські території»;
- ♦ наукові основи концепції збалансованого розвитку сільських територій;
- ♦ нормативно-законодавчі акти України щодо розвитку сільських територій;
- ♦ сучасний стан та перспективи розвитку сільських територій України;
- ♦ міжнародний досвід покращення соціально-економічного розвитку сільських територій;
- ♦ альтернативні шляхи диверсифікації господарської діяльності на сільських територіях;
- ♦ функціонування організаційно-правових форм господарювання на сільських територіях;
- ♦ особливості утворення об'єднаної територіальної громади (ОТГ) та вплив децентралізаційної реформи на розвиток сільських територій;

♦ чинники впливу на агроекологічний стан селітебної зони;

♦ можливі наслідки негативного екологічного стану на довкілля та організм людини;

♦ заходи щодо покращення соціально-економічних та екологічних умов проживання сільського населення;

♦ принципи і методи агроекологічного районування селітебних територій;

♦ поширення біогеохімічних регіонів і субрегіонів України;

♦ особливості впливу біогеохімічного дисбалансу мікроелементів на агроценози і населення.

вміти:

♦ визначати джерела надходження токсичних речовин до основних компонентів селітебних агроекосистем (грунт, вода, рослинна продукція);

♦ проводити агроекологічний моніторинг у селітебній зоні сільських територій;

♦ проводити визначення основних показників родючості ґрунту, якості питної води і рослинної продукції, володіти методами та методиками визначення цих показників та вміти застосовувати їх;

♦ встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між екологічним станом, чинниками впливу на нього та джерелами надходження;

♦ визначати топічну і хорологічну структуру сільських селітебних ландшафтів;

♦ оцінювати екологічний стан біогеохімічних харчових ланцюгів поживних мікроелементів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **90 годин / 3 кредити ECTS**.

2. Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень</td><td>Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>Очна/заочна форми навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Кількість кредитів – 3</td><td>Галузь знань
<u>20 – Аграрні науки та продовольство</u></td><td rowspan="2">Вибіркова</td></tr>
<tr><td>за напрямом підготовки
<u>201-Агрономія</u></td></tr>
<tr><td>Модулів – 2</td><td rowspan="4">Освітній ступінь:
доктор філософії</td><td>Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Змістових модулів – 2</td><td>1-й</td></tr>
<tr><td>Семестр</td></tr>
<tr><td>2-й</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Загальна кількість годин – 90

з них:
аудиторних – 30
самостійної роботи – 60</td><td rowspan="6">третій (освітньо-науковий) рівень – аспірантура</td><td>Лекції</td></tr>
<tr><td>14 год.</td></tr>
<tr><td>Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>16 год.</td></tr>
<tr><td>Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>60 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: залік</td></tr>
</table>

Примітка.
Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для очної/заочної форми навчання – 30:60 – 25:75%

3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ПЕРЕДУМОВ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Тема 1. **Суть та зміст збалансованого розвитку сільських територій, методи та завдання курсу.**

Сутність поняття збалансований розвиток сільських територій в умовах трансформаційних процесів та соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні. Предмет, методи та завдання курсу «Збалансований розвиток сільських територій». Загальний огляд науково-методичних рекомендацій, інноваційних підходів та пріоритетних напрямів збалансованого розвитку сільських територій. Нормативно-правовий супровід курсу з урахуванням європейського законодавства, зокрема природоохоронних програм ЄС. Розвиток сільських територій як один з найважливіших пріоритетів Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. Причини та сучасний стан соціально-економічної кризи на сільських територіях України. Регіональні особливості та тенденції забезпечення збалансованого розвитку сільських територій. Загальний огляд основних складових компонентів сталого розвитку сільських територій, а саме: соціальної, економічної та екологічної складових.

Тема 2. **Соціально-економічний стан сільських територій.**

Характеристика основних складових компонентів соціальної інфраструктури та економічного розвитку сільських територій: процеси депопуляції та міграції сільського населення; суттєве скорочення частки робочих місць та зростання бідності; закриття амбулаторно-поліклінічних закладів, дитячих садків та шкіл, бібліотек та будинків культури; продовження руйнації доріг з твердим покриттям; погіршення житлово-комунального господарства тощо. Стан та перспективи розвитку сільської поселенської мережі. Диспропорції між організаційно-правовими формами господарювання (державні та приватні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства). Доцільність підвищення рівня конкурентоспроможності середнього та малого агробізнесу. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій.

Тема 3. **Розвиток альтернативних видів економічної діяльності на сільських територіях.**

Розширення сегменту органічної продукції сільського господарства на сільських територіях. Особливості організації та розвитку сільського зеленого туризму. Покращення соціально-економічної інфраструктури шляхом виробництва народних промислів. Модернізація сфери послуг та побуту.

Виробництво товарів легкої промисловості. Активізація підприємницької діяльності та середнього бізнесу. Створення та особливості функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) і локальних агропродовольчих ринків, а також дорадчих служб. Шляхи залучення додаткових інвестицій та капіталовкладень в розвиток несільськогосподарської (альтернативної) діяльності на сільських територій.

Тема 4. **Особливості та наслідки проведення адміністративно-територіальної, децентралізаційної та євроінтеграційної реформ в Україні та їх вплив на розвиток сільських територій.**

Характеристика та сучасний стан адміністративно-територіального устрою та реформ місцевого самоврядування в Україні. Об'єднана територіальна громада (ОТГ) – як нова форма управління розвитком сільських територій. Сучасні виклики часу перед сільськими територіями в Україні – утворення нових понять та інститутів «самодостатність сільських громад», «староста», «префект» та ін. Децентралізаційна реформа та її функції (реформування земельних відносин, освіти та медицини). Особливості встановлення механізму відповідальності за використання природних ресурсів на сільських територіях, зокрема на землях сільськогосподарського призначення. Європейський досвід реформування та підвищення рівня розвитку сільських територій. Розвиток проектного менеджменту та інформаційно-методичний супровід розробки проектної заявки з метою забезпечення збалансованого розвитку сільських територій. Розробка комунікаційної стратегії розвитку сільських громад як потужного інструменту розвитку сільських громад шляхом формування інвестиційної привабливості, об'єднання внутрішніх та залучення зовнішніх ресурсів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Тема 5. **Екологічний стан сільських територій. Агроекологічний моніторинг сільських селітебних територій.**

Характеристика природно-ресурсного стану сільських територій. Визначення поняття «селітебна територія». Основні джерела забруднення сільських селітебних територій. Охорона природного середовища, раціональне природокористування, збереження біорізноманіття та природних екосистем – запорука екологічної безпеки на сільських територіях. Особливості проведення агроекологічного моніторингу та екологічного менеджмену основних компонентів селітебних агроекосистем та екологізація сільського господарства. Методичні особливості обстеження селітебних сільськогосподарських земель та відбору зразків ґрунту, рослинної продукції та води. Агроекологічний стан ґрунту, якість сільськогосподарської продукції, вирощеної на сільських селітебних територіях, якість питної води. Зміст екологічної освіти, екологічної культури та екологічного виховання. Основні еколого стабілізуючі заходи, що рекомендуються до впровадження на селітебних сільськогосподарських землях.

Система природоохоронних заходів та рекомендації зі зниження антропогенного навантаження на селітебну зону сільських територій.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

СУЧАСНИЙ АГРОЕКОТУРИЗМ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ВІДНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНИ, ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Тема 6. **Агроекотуризм, його сутність, розвиток, міжнародний досвід, значення для України**.

Особливості агроекотуризм. Історія розвитку: міжнародний і національний досвід. Правова основа і ресурси розвитку екотуризму і агроекотуризм в Україні. Екологічний стан сільської місцевості та його врахування в агроекотуритстичній діяльності. Агроекотури: формування, організація, проведення, вирішення соціально-еколого-економічних потреб туристів. Об'єкти агроекотуризму. Сільська місцевість і природне середовище: їх взаємозалежність, збереження, збалансований розвиток. Екологічні стежки в сільській місцевості України, значення національного колориту і традицій, врахування національних, історичних і природних цінностей. Екологічна освіта, виховання, культура як складова агроекотуризму.

Тема 7. **Соціально-еколого-економічні основи агроекотуризму**

Агроекотуристичний потенціал сільських територій України. Відродження сільського способу життя на новій якісній основі з врахуванням цінності природи. Зміна парадигми екологічної свідомості через екологічне просвітництво, екологічну освіту. Практичні аспекти використання агроекологічних туристичних об'єктів сільських територій. Врахування найкращих прикладів світового досвіду Європейських країн, США, Канади, Великобританії тощо в екологізації сільськогосподарської діяльності. Соціально-екологічний моніторинг сільських територій. Контроль якості довкілля у сільській місцевості. Створення нової моделі збалансованого розвитку сільських територій через модернізацію агроекодіяльності місцевого населення: покращення демографічної ситуації, нові робочі місця; екологічні аспекти відродження родючості ґрунтів; методи очищення стічних вод та їх вплив на водойми, біотехнологія очищення стічних вод, замкнуті системи очищення промислових вод у сільському господарстві, біологічне очищення побутових стічних вод у територіальних громадах; застосування альтернативних джерел енергії у сільському господарстві; екологізація тваринництва; сміттєсортування, переробка, «друге життя».

Зміна якості життя сільського населення через вміле поєднання праці і відпочинку, отримання насолоди від природної енергетики довкілля, вирощування і споживання якісних продуктів харчування.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	очна форма				
	усього	у тому числі			
		л	п	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	7
Змістовий модуль 1 Соціально-економічний розвиток сільських територій України як одна з основних передумов успішного розвитку держави					
Тема 1. Суть та зміст збалансованого розвитку сільських територій, методи та завдання курсу	12	2			10
Тема 2. Соціально-економічний стан сільських територій	12	2			10
Тема 3. Розвиток альтернативних видів діяльності на сільських територіях	7	2			5
Тема 4. Особливості та наслідки проведення адміністративно-територіальної, децентралізаційної та євроінтеграційної реформ в країні та їх вплив на розвиток сільських територій	12	2			10
Разом за змістовим модулем 1	43	8			35
Змістовий модуль 2 Агроекологічний стан сільських територій					
Тема 5. Екологічний стан сільських територій. Агроекологічний моніторинг сільських селітебних територій.	23	2	16		5
Разом за змістовим модулем 2	23	2	16		5
Змістовий модуль 3 Сучасний агроекотуризм, його значення у відновленні національних традицій України, використання міжнародного досвіду					
Тема 6. Агроекотуризм, його сутність, збалансований розвиток, міжнародний досвід, значення для України	12	2			10
Тема 7. Соціально-еколого-економічні основи агроекотуризму	12	2			10
Разом за змістовим модулем 3	24	4			20
Усього годин за перший семестр	**90**	**14**	**16**	**-**	**60**

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методика відбору зразків ґрунту, води і рослинної продукції на селітебних територіях. Вимоги до відбору.	2
2	Родючість ґрунтів. Методи визначення основних показників родючості.	4
3	Якість сільськогосподарської продукції, вирощеної на селітебних територіях. Методи визначення вмісту шкідливих речовин у рослинній продукції.	4
4	Питна вода. Методи визначення показників якості.	4
5	Техніка безпеки при роботі з хімічними реактивами	2
Разом:		**16**

6. Тематика самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Нормативно-правове та законодавче забезпечення збалансованого розвитку сільських територій в Україні та країнах ЄС. Спільна аграрна політика (САП) країн ЄС. Соціально-економічні кризи на сільських територіях України, причини виникнення та їх наслідки	10
2	Основні чинники, що впливають на депопуляцію та міграцію сільського населення. Організаційно-правові форми господарювання	10
3	Особливості організації та розвитку альтернативних видів економічної діяльності на сільських територіях. Шляхи активізації підприємницької діяльності	5
4	Реформи місцевого самоврядування в Україні та Європейський досвід з підвищення рівня розвитку сільських територій	10
5	Особливості проведення агроекологічного моніторингу на сільських селітебних територіях. Чинники та джерела забруднення основних компонентів селітебних агроекосистем (природні й антропогенні)	5
6	З'ясувати сутність агроекотуризму, визначити основні його складові елементи та встановити взаємозв'язок із природним середовищем.	10
7	Визначити агротуристичний потенціал сільських територій України та встановити практичні аспекти використання агроекологічних туристичних об'єктів.	10
Разом у першому семестрі		**60**

7. Методи навчання

1. Методи організації і здійснення навчальної діяльності (словесні, наочні, практичні, репродуктивні та проблемні, індуктивні і дедуктивні, самостійної роботи та роботи під керівництвом викладача);

- словесні методи (розповідь-пояснення, бесіда, лекція);
- наочні (показ, демонстрація таблиць, малюнків, схем, слайдів);
- практичні (практичні роботи, виконання ІНДЗ, реферати аспірантів).

2. За характером взаємодії суб'єктів навчального процесу:

- пояснювально-ілюстративний метод (лекція з використанням мультимедіа, таблиць);
- репродуктивний метод (термінологічна робота, повторення лекційного матеріалу на практичних заняттях);
- метод проблемного викладу (проблемні ситуації, дискусії, проблемні запитання);
- частково-пошуковий або евристичний метод (підготовка реферативного завдання, виконання розрахункової роботи);
- дослідницький метод (аналіз літературних джерел, виконання практичних завдань).

3. Методи стимулювання і мотивації навчання:

- методи формування інтересу – пізнавальні ігри, аналіз життєвих ситуацій, створення ситуацій успіху;
- методи формування обов'язку і відповідальності в навчанні – роз'яснення суспільної і особистісної значущості навчання, пред'явлення педагогічних вимог.

8. Форми навчання

Лекційні заняття, практичні заняття, самостійна робота, робота з рефератами і презентаціями, участь в конференціях і круглих столах, оформлення наукових робіт (статті, тези).

9. Контроль якості знань аспірантів

Опитування (усно); тематичне й модульне тестування (письмово); комп'ютерне тестування; індивідуальне науково-дослідне завдання; письмові самостійні й контрольні роботи; написання рефератів, складання заліку.

Форми і методи поточного контролю

Методи контролю і самоконтролю (усний і письмовий контроль, практичні роботи, фронтальний і диференційований, поточний і підсумковий).

З метою оцінювання результатів навчальних досягнень аспіранта робочою програмою передбачено поточний контроль знань аспірантів.

Основними формами поточного контролю є:

- вхідний контроль (з метою визначення рівня знань аспірантів, набутих на попередньому етапі підготовки);
- контроль на аудиторних заняттях (усне або письмове опитування) та вчасне і правильне виконання практичної роботи;
- контроль самостійної роботи;

• контроль індивідуальної роботи (індивідуальне науково-дослідне завдання);

• модульний контроль у вигляді письмових завдань.

Підсумковий семестровий контроль виставляється за результатами поточної успішності.

Поточна успішність в дисципліні оцінюється від 0 до 100 балів. Якщо за результатом поточного контролю аспірант набрав від 0 до 34 балів, він повинен пройти повторне вивчення навчальної дисципліни відповідно до порядку визначеного в Академії, від 35 до 59 балів – не отримує іспиту з можливою ліквідацією академічної заборгованості, 60 і більше балів – отримує іспит з диференціацією за балами відповідно до шкали ЄКТС.

Розподіл балів за поточну успішність

Вид контролю/Кількість контрольних заходів	Максимальна кількість балів за один вид контролю	Загальна сума балів
Контроль на практичних аудиторних заняттях / за 1 заняття	до 5 балів	до 50 балів
Контроль самостійної роботи. Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	до 2 балів	до 20 балів
Контроль індивідуальної роботи. Виконання індивідуальних завдань	до 5 балів	до 10 балів
Модульний контроль.		до 10 балів
Заохочувальні бали за участь у конференціях, круглих столах, наукових конкурсах	до 10 балів	до 10 балів
РАЗОМ:		**до 100 балів**

Форми і методи підсумкового контролю:

Підсумкову атестацію включає контроль у формі заліку.

Підсумкова оцінка за опанування курсу визначається як середньоарифметична від поточного та підсумкового оцінювання.

Критерії оцінювання знань аспірантів

Розподіл балів, які отримують аспіранти

Поточний контроль		Рейтинг з навчальної роботи $R_{НР}$	Рейтинг з додаткової роботи $R_{ДР}$	Рейтинг штрафний $R_{ШТР}$	Підсумкова атестація *(залік)*	Загальна кількість балів
Змістовий модуль 1	Змістовий Модуль 2					
0-30	0-40	0-70	0-20	0-5	0-30	0-100

Примітки. 1. Відповідно до "Положення про кредитно-трансферну систему навчання", рейтинг студента з навчальної роботи $\mathbf{R_{НР}}$ стосовно вивчення дисципліни визначається за формулою:

$$R_{НР} = \frac{0{,}7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} \cdot К^{(1)}_{ЗМ} + \ldots + R^{(n)}_{ЗМ} \cdot К^{(n)}_{ЗМ})}{К_{ДИС}} + R_{ДР} - R_{ШТР},$$

де $R^{(1)}_{ЗМ}$, … $R^{(n)}_{ЗМ}$ – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою; **n** – кількість змістових модулів; $К^{(1)}_{ЗМ}$, … $К^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля; $К_{ДИС} = К^{(1)}_{ЗМ} + \ldots + К^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі; $R_{ДР}$ – рейтинг з додаткової роботи; $R_{ШТР}$ – рейтинг штрафний.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти $К^{(1)}_{ЗМ} = \ldots = К^{(n)}_{ЗМ}$. Тоді вона буде:

$$R_{НР} = \frac{0{,}7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} + \ldots + R^{(n)}_{ЗМ})}{n} + R_{ДР} - R_{ШТР}.$$

Рейтинг з додаткової роботи $R_{ДР}$ додається до $R_{НР}$ і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається здобувачам рішенням відділу підготовки наукових кадрів за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань здобувачів з дисципліни.

Рейтинг штрафний $R_{ШТР}$ не перевищує 5 балів і віднімається від $R_{НР}$. Він визначається лектором і вводиться рішенням відділу підготовки наукових кадрів для здобувачів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	**A**	відмінно	зараховано
82-89	**B**	добре	
74-81	**C**		
64-73	**D**	задовільно	
60-63	**E**		
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

1. Методичні рекомендації з агроекологічного моніторингу селітебних територій / Н. В. Палапа, М. В. Козлов, В. І. Бондарь та ін. К., 2005. 22 с.
2. Антропогенне навантаження на сільські селітебні території
та заходи щодо його зниження / За ред. Н.А.Макаренко К., 2008.
3. Методика оцінки агроекологічного стану селітебних територій з метою попередження негативних впливів антропогенних і природних чинників на умови проживання сільського населення/ За ред. д.с.-г.н., проф. Н.А.Макаренко, к.с-г.н., с.н.с. Н.В.Палапи К., 2010. 44 с.
4. Методика з проведення моніторингу сільських територій за основними екологічними, соціальними та економічними показниками / За ред. д.с.-г.н. О.І.Фурдичка. К., 2014. 33 с.
5. Нормативно-правове забезпечення розвитку сільських територій в контексті євроінтеграційних процесів (науково-методичні рекомендації) / За ред. доктора с.-г. наук Н.В.Палапи. К., 2017. 36 с.
6. Якість води. Відбирання проб. Частина 2. Настанови щодо методів відбирання проб (ISO 5667:2:2003, IDT) : ДСТУ ISO 5667:2:2003. [Чинний від 2004-07-01]. К.: Держспожив-стандарт України, 2004. 11 с. (Національний стандарт України).
7. Якість ґрунту. Методи визначення органічної речовини (ISO 4289:2004, IDT): ДСТУ ISO 4289:2004. [Чинний від 2004-04-30]. К.: Держстандарт України, 2004. 14 с. (Національний стандарт України).
8. Якість ґрунту. Визначення pH (ISO 10390:1994, IDT): ДСТУ ISO 10390:2001. [Чинний від 2002-01-04]. К.: Держспоживстандарт України, 2003. 11 с. (Національний стандарт України).
9. Методическое пособие по аналитическим работам для агрохимической службы Украинской СССР. Ч.1. К.,1989. 118 с.
10. Ґрунти. Визначення рухомих сполук фосфору і калію за модифікованим методом Чирикова (ISO 4115:2002, IDT) : ДСТУ ISO 4115:2002. [Чинний від 2003-01-01]. К.: Держспоживстандарт України. 2003 10 с. (Національний стандарт України).
11. Якість ґрунту. Визначення рухомих сполук фосфору і калію за методом Кірсанова в модифікації ННЦ ІГА (ISO 4405:2005, IDT) : ДСТУ ISO 4405:2005. [Чинний від 2006-04-01]. К.: Держспоживстандарт України, 2006 14 с. (Національний стандарт України).
12. Ґрунти. Визначення рухомих сполук фосфору і калію за модифікованим методом Мачигіна (ISO 4114:2002, IDT): ДСТУ ISO 4114:2002. [Чинний від 2003-01-01]. К.: Держспоживстандарт України. 2003 10 с. (Національний стандарт України).
13. МВВ 31-497058-015-2003.Визначення вмісту рухомих форм важких металів (Co, Cu, Cd, Ni, Pb, Zn, Mn, Fe) у ґрунті в 1н HCl на атомно-абсорбційному спектрофотометрі // Методи аналізів ґрунтів і рослин. Харків: ННЦ ІГА, 1991. С. 175–192.

14. Методические указания по определению нитратов и нитритов в продукции растениеводства № 5048–89 / Главноесанитарно-профилактическое управление Минздрава СССР. М., 1989. 51 с.
15. Сырье и продукты пищевые. Атомно-абсорбционный од определения токсичних элементов (ISO 30178:96, IDT): ГОСТ ISO 30178:96. [Введен в действие 1998-01-01]. М.: ИПК Издательствостандартов, 1997. 10 с. (Межгосударственный стандарт).
16. Якість води. Визначення pH (ISO 4077:2001, IDT): ДСТУ ISO 4077:2001. [Чинний від 2003-07-01]. К.: Держспоживстандарт України, 2003. 12 с. (Національний стандарт України).
17. Вода питьевая. Методы определения содержания нитратов (ISO 18826:73, IDT): ГОСТ ISO 18826:73. [Введен в действие 1974-01-01]. М.: ИПК Издательство стандартов, 2003. 7 с. (Межгосударственный стандарт).
18. Якість води. Визначання загального вмісту хлоридів. Титрування нітратом срібла із застосуванням хромату як індикатора (метод Мора) (ISO 9297:1989. MOD): ДСТУ ISO 4079:2001. [Чинний від 2003-01-01]. К.: Держспоживстандарт України, 2003 10 с. (Національний стандарт України).
19. Вода питьевая. Метод определения общей жест кости (ISO 4151:72, IDT): ГОСТ ISO 4151:72. [Введен в действие 1974-01-01]. М.: ИПК Издательство стандартов, 1974. 7 с. (Межгосударственный стандарт).
20. Качествоводы. Определение содержания кобальта, никеля, меди, цинка, кадмия и свинца. Спектрометрический метод атомнойабсорбции в пламени(ISO 8288:1986, IDT): ГОСТ ISO 8288:1986. [Введен в действие 1986-03-01]. М.: ИПК Издательство стандартов, 1986. 10 с. (Межгосударственный стандарт).

11. Рекомендована література

Базова

1. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с. (Серія "Проблеми регіонального розвитку").
2. Вимірювання якості життя в Україні, Аналітична доповідь, Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. К.: 2013. 50 с.
3. Демографічні перспективи України до 2026 р. / відп. ред. В. С. Стешенко. К.: ІАЕ УААН, 1999. 58 с.
4. Досвід Канади та країн ЄС у сфері політики з підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: аналітичне дослідження / [уклад.: С. Курдицький (голов. ред.), В. Бондарчук, Д.Алколей, Л. Модаван та ін.]. К., 2011. 91 с.
5. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 468 с.
6. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: Монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
7. Талавиря М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій: Монографія. К.: Вид-во НАУ, 2008. 384 с.

8. Петрук В.Г. та ін. Екогеографія та екотуризм: Підручник / В. Г. Петрук, О.В.Бондарчук, І.А. Трач, О.Ю. Панасюк, Ю.І. Царук, В.Д. Ваколюк. Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2016. 178 с.
9. Українське село: проблеми і перспективи / Л. О. Шепотько, І. В.Прокопа, Д. Ф. Крисанов та ін.; за ред. Л.О. Шепотька. К., 1991. 240 с.
10. Саблук П.Т. Проблеми демографічного розвитку українського села: наук. доп. / П. Т. Саблук, К.І. Якуба. К.: ІАЕ, 2001. 43 с.
11. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки / за ред. С. І. Пирожкова. К.: ІВУ Держкомстату України, 2003. 231 с.
12. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль: посібник / Д.В. Зеркалов К.: КНТ, Дакор, Основа, 2007. 412 с.
13.Корсун С. Г. Рекомендації щодо благоустрою територій сільських населених пунктів / С. Г. Корсун, В. Ф. Камінський, В. І. Гамалей. К., 2008. 58с.
14. Дребот О.І., Бабікова К.О., Олійник Г.Б. Основи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів. / Збалансоване природокористування № 1, К.: ДІА, 2022. С. 5-12.
15. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В.Борщевський. Львів, 2012. 216 с. (Серія "Проблеми регіонального розвитку").
16. Концепція збалансованого розвитку сільських територій України з урахуванням досвіду європейських країн / Н.В. Палапа, О.С. Дем'янюк, О.О. Кічігіна, О.М. Нагорнюк, Ю.А. Цибро : за науковою редакцією О.І. Фурдичка; ІАП НААН. К.: ДІА, 2020. 19 с.
17. Палапа Н.В., Нагорнюк О.М. Децентралізація влади в Україні: посилення демократії та забезпечення народовладдя на основі збалансованого природо- і ресурсокористування. / Збалансоване природокористування № 1, К.: ДІА, 2022. С. 21-29.
18. Нагорнюк О.М. Сучасний стан соціоекологічних досліджень і їх роль в АПК України. К.: Науковий вісник НАУ, 2001. № 34. С. 272-275.
19. Нагорнюк О.М. Результати соціоекологічного моніторингу в сфері АПК (на прикладі Житомирської області). Суми: Вісник Сумського державного аграрного університету, 2001. Вип.2. С. 418-421.
20. Нагорнюк О.М., Білявський Г.О. Соціально-екологічний моніторинг – важливий фактор у формуванні екологічної освіти, культури і безпеки сільського населення (на прикладі Житомирської області). // Екологія і ресурси: Зб. праць Укр. ін-ту дослідж. навколиш. середовища і ресурсів. К.: АВС, 2001. С. 97-104.
21. Нагорнюк О.М., Білявський Г.О. Аналіз соціально-екологічних наслідків аварії на ЧАЕС. Житомир: Вісник Державної агроекологічної академії України № 1., 2001. С. 339-343.
22. Нагорнюк О.М. Результати соціально-екологічного аналізу стану екологічної освіти в Житомирській області як основної умови реалізації концепції сталого розвитку в регіоні. // "Екологія та освіта: здобутки та перспективи діяльності в рамках концепції сталого розвитку" Черкаси: Черкаський державний технологічний університет, 2002. С. 34-37

23. Нагорнюк О.М., Бєлова О. Екологічний аудит як важлива інструмент забезпечення еколого-економічної безпеки сільськогоподарських підприємств. К.: Науковий вісник НАУ, 2004. № 79. С. 238-244.
24. Нагорнюк О.М. Деякі аспекти соціально-екологічного моніторингу агросфери. К.: Вісник аграрної науки, 2004. № 6. С.68-71.
25. Нагорнюк О.М. Соціально-екологічні фактори та їх роль у формуванні збалансованого розвитку агросфери (на прикладі Житомирської області): дис... канд. с.- г. наук: 03.00.16 / Інститут агроекології та біотехнології УААН. К., 2004.
26. Нагорнюк О.М, Собчик В.Т. та ін. Методика соціально-екологічного моніторингу та формування екологічної культури сільського населення (на прикладі Східного Поділля) [Монографія] // О.М.Нагорнюк, В.Т.Собчик та ін. Херсон: Гринь Д.С., 2014. 180 с.
27. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. II. Луцьк, Терен, 2019. 376 с.
28. Стегней М. І. Прийнятність для України європейського досвіду розвитку сільських територій / М. І. Стегней: URL: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42240
29. Бендасюк О.О., Шпильова Ю.Б., Неклюдова Т.М., Сахарнацька Л.І. Соціо-еколого-економічна парадигма сталого розвитку сільських територій України. / Збалансоване природокористування № 1. К.: ДІА, 2022. С. 29-40.
30. Екологічний моніторинг і система екологічної інформації. URL: https://pidru4niki.com/76386/rps/ekologichniy_monitoring_sistema_ekologichnoyi_informatsiyi
31. Екологічний моніторинг довкілля. URL: https://mepr.gov.ua/content/ekologichniy-monitoring-dovkillya.html
32. Методи очищення стічних вод та їх вплив на водойми. Читайте на сайті Держекоінспекції Сумської області. URL: http://deisumy.gov.ua/?p=2858.
33. Біотехнологія очищення води. URL: https://www.google.com/search?
34. Біологічне очищення стічних вод - Промислова екологія. URL: https://pidru4niki.com/1333122241666/ekologiya/biologichne_ochischennya_stichnih_vod .
35. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.
36. Печенюк А.П. Екологічний аудит об'єктів сільського зеленого туризму. Інноваційна економіка. Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2017. №1–2 (67). С. 84-87.
37. Печенюк А.П. Розвиток сільського зеленого туризму в умовах природоохоронних територій: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економіка та суспільство. №11, 2017. URL: http//economyandsociety.in.ua.
38. G. Calzoni: Od systemu scentralizowanego zarządzania regionów do systemu samorządów terytorialnych w krajach postkomunistycznych. [Кальцоні Джузеппе. Від системи централізованого управління регіонами до системи територіального місцевого самоврядування в посткомуністичних країнах. Випадок Польщі.]

Przypadek Polski, Kwartalnik „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" czasopismo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Akademii Ekonomicznej w Poznaniu 1994, nr 2, s. 107. URL: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/16114/1/010%20GIUSEPPE%20CALZONI.pdf

39. Сільськогосподарські джерела енергії - Агробізнес сьогодні. URL: http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/8367-silskohospodarski-dzherela-enerhii.html

40. Палапа Н.В. Нагорнюк О.М., Тонюк М.О., Гончар С.М., Шевченко Ю.В. Сучасний екологічний стан сільських селітебних територій України: відтворення і збереження людського і природно-ресурсного потенціалу. *Агроекологічний журнал*. 2021. № 2. С. 108–116. **DOI:** https://doi.org/10.33730/2077-4893.2.2021.234467.

41. Палапа Н. В., Тонюк М.О., Нагорнюк О.М., Гуцол Г.В. Розвиток сільських територій в Україні через призму досвіду розвинених країн: екологічний та соціальний аспект. *Збалансоване природокористування*. 2021. № 2. С. 106–115. **DOI:** https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2021.

42. Європейський досвід збалансованого розвитку об'єднаних територіальних громад (наукове видання) / за наук. ред. д.е.н., акад НААН Дребот О.І. / авт.кол.: Фурдичко О.І., Палапа Н.В., Нагорнюк О.М., Кічігіна О.О., Цибро Ю.А., Бабікова К.О., Гончар С.М., Устименко О.В., Шевченко Т.Л., Карпук Л.М., Собчик В.Т., Ткач І. Я.: ІАП НААН. К.: ДІА, 2021. – 52 с.

43. Еколого-економічні засади збалансованого аграрного виробництва та використання природних ресурсів агросфери: монографія: / О.І. Фурдичко, О.І. Дребот, О.С. Дем'янюк та ін. / за наук. ред. акад. НААН О.І. Фурдичка. К.: ДІА, 2022. 408 с.

44. Палапа Н.В., Гончар С.М. Екологічні ризики, пов'язані із сільськогосподарською діяльністю людини. *Агроекологічний журнал*. 2022. № 1. С. 68 – 80. **DOI:** https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2022.255189.

45. Палапа Н.В., Нагорнюк С.М. Децентралізація влади в Україні: посилення демократії та забезпечення народовладдя на основі збалансованого природо- і ресурсокористування. *Збалансоване природокористування*. 2022. № 1. С. 106–115. **DOI:** 10.33730/2310–4678.1.2022.255221.

Нормативна

1. Концепція розвитку сільських територій. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80

2. Проект Закону України «Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості». URL: http://www.google.com.ua/url?url=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D24247%26pf35401%3D69261&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=OOs8Vc7vAoGhPbuDgZgI&ved=0CBMQFjAA&usg=AFQjCNHjiNV43mumzF1X_yqm_p_Jqwfw2g

3. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 38. С.470.

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (редакція від 01.02.2015). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15.
5. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 № 742-IV (редакція від 09.12.2012). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15.
6. Про фермерське господарство [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV (редакція від 06.11.2014). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/973-15.
7. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (редакція від 05.03.2015). Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page. 8. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р. [Електронний ресурс]: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15.
9. Про основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 20.12.2000 р. № 1356. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000.
URL: http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12GTVRST.pdf.
10. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року»: Постанова КМУ від 19.09.2007 р. № 1158. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF.
11. Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку сільських територій: Постанова КМУ від 27.12.2008 р. № 1124. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1124-2008-%D0%BF.
12. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 121. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80.
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/385-2014-%D0%BF.
14. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.
15. Водний кодекс України № 213/95-ВР: від 06 червня 1995 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show.
16. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» № 2918-III від 10 січня 2002 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2918-14.
17. Закон України «Про загальнодержавну програму «Питна вода України» на 2000-2020 роки № 2455-IV від 03 березня 2005 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show.
18. Державні будівельні норми України. Планування і забудова територій. ДБН Б.2.2-12:2018.
19. Державні санітарні норми та правила утримання територій населених місць, 2012 р.

Додаткова

1. Губені Ю. Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики /Ю. Е. Губені//Економіка України. 2007. № 4(545). С.62–70.
2. Прокопа І. В. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку / І. В. Прокопа // Економіка України. 2007. № 6. С. 50–56.
3. Вашкулат М. П. Санітарно-гігієнічна оцінка сільських селітебних територій / М. П. Вашкулат, О. М. Черевко, Є. В. Лівінська та ін. // Агроекологічний журнал. 2009. № 1. С.36–39.
4. Моніторинг екологічного стану сільських селітебних територій / Н.В. Палапа, Н.Б. Пронь, О.В.Устименко // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 6, т. 2 Херсон: Грінь Д.С., 2016. С. 232–239
5. Промислове тваринництво: еколого-економічні наслідки / Н.В. Палапа, Н.Б. Пронь, О.В.Устименко // Збалансоване природокористування. 2016. № 3. С. 64–67.
6. Екологічна оцінка сільських селітебних територій / Н.В. Палапа, І.О.Сігалова, О.В.Устименко // Агроекологічний журнал. 2017. № 2. С. 89–95.
7. Палапа Н. В. Соціальні проблеми села в ринкових умовах / Н. В.Палапа // Зб. наук. пр. Поділ. держ. аграр.-техн. ун-ту. 2011. Вип. 19. С. 45–48.
8. Палапа Н. В. Демографічні проблеми села в контексті збалансованого розвитку / Н. В. Палапа // Агроекологічний журнал. – 2013. – № 1. – С. 10–16.
9. Палапа Н. В. Особливості харчування та платоспроможність населення України / Н. В. Палапа // Техніка і технології АПК. – 2013. – № 3 (42). – С. 39–41.
10. Палапа Н. В. Економічна розбалансованість та соціально-екологічні проблеми сільських поселень / Н. В. Палапа // Таврійський науковий вісник. – 2012. – Вип. 83 – С. 332–336.
11. Палапа Н. В. Впровадження Концепції сталого розвитку в Україні / Н. В. Палапа // Наук. вісн. НЛТУ : зб. наук.-техн. пр. – 2013. – Вип. 23.3. С.263–268.
12. Палапа Н. В. Основні аспекти концепції сталого збалансованого розвитку / Н. В. Палапа // Техніка і технології АПК. – 2013. – № 4 (43). С. 12–17.
13. Палапа Н. В. Вміст нітратів у основних компонентах селітебних агроекосистем / Н. В. Палапа, Ю.П. Колесник // Агроекологічний журнал. – 2007. – № 3. – С. 50–52.
14. Палапа Н. В. Агроекологічний стан основних компонентів селітебних агроекосистем / Н. В. Палапа, Ю. П. Колесник // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 2 (45). – С. 131–137.
15. Палапа Н. В. Вплив антропогенного навантаження на стан ґрунту, якість продукції і питної води селітебних територій / Н. В. Палапа // Науковий вісник НУБіП України. – 2009. – Вип.134, Ч.1. – С. 189–195.
16. Палапа Н. В. Агроекологічні проблеми сільських селітебних територій та шляхи їх розв'язання / Н. В. Палапа, Ю. П. Колесник // Агроекологічний журнал. – 2009. – № 1. – С. 30–36
17. Фурдичко О. І. Екологічний стан сільських селітебних територій України / О. І. Фурдичко, Н. А. Макаренко., Н. В. Палапа. // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 8. – С. 5–9.

18. Палапа Н. В. Забруднення питної води сільських селітебних територій та заходи з покращення її якості / Н. В. Палапа // Агроекологічний журнал. – 2009. –№ 3. – С. 43–45.
19. Палапа Н. В. Оцінка стану селітебних територій промислового міста / Н. В. Палапа, І. О. Сігалова, Т. В. Гапонова // Агробіологія: зб. наук. пр. Білоцерків. нац. аграр. ун-ту. – 2012. – Вип. 9 (96). – С. 96–99.
20. Палапа Н. В. Екологічний стан селітебних територій у зоні промислового виробництва / Н. В. Палапа, І. О. Сігалова, Т. В. Гапонова // Агробіологія : зб. наук. пр. Білоцерків. нац. аграр. ун-ту. – 2011. – Вип. 6 (86). – С. 59–63.
21. Палапа Н. В. Особливості забезпечення екологічної стабільності селітебних територій / Н. В. Палапа, І. О. Сігалова, Б. А. Тамір // Агроекологічний журнал. – 2013. – № 2. – С. 17–21.
22. Проблемні аспекти розвитку українського села / [Н. В. Палапа, Ю. А. Цибро, Г. Л. Скрипник та ін.] // Наукові основи сталого розвитку агроекосистем України. Науково-методичні основи збалансованого природокористування в агропромисловому виробництві. Т. ІІ. ; за ред.О. І.Фурдичка. – К. : ДІА, 2012. – С. 144−156.
23. Агроекологічне районування (методичні рекомендації) / [Т.М. Єгорова, В.В. Коніщук, Н.Б. Мельник]; за наук. ред. О.І. Фурдичка. – К.: ТОВ «ДІА», 2013. – 44 с.
24. Ландшафтно-геохимические аспекты здоровья аселения Полесья Украины и Беларуси / Л.С. Галецкий, Т.М. Єгорова, А.В. Матвеев, В.Е. Бордон // Геологічний журнал 2007. № 1. С. 56–65.
25. Шильова Ю.Б. Сталий розвиток сільських територій України в умовах децентралізації влади: монографія. К.: ПрофКнига, 2019. 208 с.

Структурно-логічна схема викладання дисципліни

Теми лекцій	Теми практичних (лабораторних) занять	Форма контролю знань
Змістовний модуль 1 **Соціально-економічний розвиток сільських територій України як одна з основних передумов успішного розвитку держави**		
Тема 1. Суть та зміст збалансованого розвитку сільських територій, методи та завдання курсу	-	
Тема 2.Соціально-економічний стан сільських територій	-	
Тема 3. Розвиток альтернативних видів діяльності на сільських територіях	-	
Тема 4. Особливості та наслідки проведення адміністративно-територіальної, децентралізаційної та євроінтеграційної реформ в країні та їх вплив на розвиток сільських територій	-	
Змістовний модуль 2 **Агроекологічний стан сільських територій**		
Тема 5. Екологічний стан сільських територій. Агроекологічний моніторинг сільських селітебних територій.	Методика відбору зразків грунту, води і рослинної продукції на селітебних територіях. Вимоги до відбору Родючість грунтів. Методи визначення основних показників родючості Якість сільгосппродукції, вирощеної на селітебних територіях. Методи визначення вмісту шкідливих речовин у рослинній продукції Питна вода. Методи визначення показників якості Техніка безпеки при роботі з хімічними реактивами	

Змістовий модуль 3 **Сучасний агроекотуризм, його значення у відновленні національних традицій україни, використання міжнародного досвіду**		
Тема 6. Агроекотуризм, його сутність, збалансований розвиток, міжнародний досвід, значення для України	-	
Тема 7. Соціально-еколого-економічні основи агроекотуризму	-	

Завідувач відділом економіки природокористування
в агросфері, доктор філософії

_____ Лазаренко В. І.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Збалансований розвиток. Значення терміну. Короткострокова та довгострокова перспектива збалансованого розвитку в Україні.
2. Конференція ООН, 1992 р. (Ріо-де-Жанейро). Порядок денний на XXI століття.
3. Кіотський протокол, 1997 р.
4. Концепція сталого збалансованого розвитку. Основні засади.
5. Індикатори збалансованого розвитку (за визначенням ООН).
6. Впровадження Концепції збалансованого розвитку в Україні.
7. Керівні принципи збалансованого розвитку в Україні.
8. Сільські території. Дефініція.Основні складові збалансованого розвитку. Предмет вивчення і задачі збалансованого розвитку.
9. Розвиток сільських територій у країнах Європи. Проблеми та шляхи вирішення.
10. Основні соціально-економічні показники розвитку сільських територій
11. Спільна аграрна політика (САП). Основні напрямки.
12. Сільськогосподарська кооперація у країнах Європи та Україні.
13. Демографічна проблема та міграційні процеси у країнах Європи та Україні. Причини та шляхи вирішення.
14. Європейська хартія сільських громад.
15. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».
16. Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві".
17. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів".
18. Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року".
19. Закон України "Про місцеве самоврядування".
20. Закон України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні".
21. Указ Президента України від 15 липня 2002 року «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села».
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення формування інвестицій на соціальний розвиток села та агропромислового комплексу».
23. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію Національної програми відродження села на 1995 - 2005 роки»
24. Концепція розвитку сільських територій.
25. Проект Закону України «Про планування територіальної інфраструктури сільської місцевості».
26. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність».
27. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

28. Указ Президента України «Про основні засади розвитку соціальної сфери села».

29. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020».

30. Нітратна директива.

31. Особливості обстеження сільських селітебних територій.

32. Відбір зразків ґрунту, питної води, сільськогосподарської (овочевої) продукції.

33. Агроекологічний моніторинг на сільських селітебних територіях.

34. Чинники та джерела забруднення основних компонентів селітебних агроекосистем (ґрунту, води, рослинної продукції).

35. Переважаючі забруднювачі ґрунту, води і рослинної продукції на селітебній території.

36. Санітарний стан ґрунту. Показники, якими характеризується. Джерела впливу на санітарний стан ґрунту та заходи з його покращення.

37. Чинники та джерела забруднення повітря селітебної зони.

38. Оцінка сільських селітебних територій за агроекологічним станом ґрунту. Основні показники, що визначають агроекологічний стан ґрунту та заходи з його покращення та підтримання родючості.

39. Оцінка сільських селітебних територій за показниками якості продукції, вирощеної у домогосподарствах населення. Основні показники якості рослинної продукції та заходи з покращення її якості та безпечності.

40. Оцінка сільських селітебних територій за якістю питної води. Основні показники якості води (за органолептичними, токсикологічними, загально санітарними (санітарним режимом) і біологічними показниками) та заходи з охорони водних об'єктів на селітебних територіях.

41. Вплив шкідливих речовин на стан навколишнього середовища та умови проживання сільського населення.

42. Директива № 2006/118/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС щодо захисту ґрунтових вод від забруднення та виснаження (Страсбург, 12 грудня 2006 року).

43. Нітратна директива (Директива Ради 91/676/ЄЕС від 12 грудня 1991 року про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел).

44. Агроекотуризм, сутність, міжнародний досвід.

45. Ресурси і правова основа розвитку екотуризму і агроекотуризм в Україні.

46. Екологічний стан сільських територій в Україні, його врахування в агроекотуристичній діяльності. Екотури.

47. Запропонуйте проект екологічної стежки у місцевості Вашого проживання. Які недоліки розвитку сільських територій і агроекотуризм в Україні? Запропонуйте шляхи вдосконалення.

48. Як, на Вашу думку, можливо реалізувати проекти використання альтернативних джерел енергії несільських територія і ОТГ.

49. Значення просвітницької складової у агроекотуристичній діяльності.

50. Модернізація сільськогосподарського виробництва сучасними технологіями: біоочистка води, замкнені цикли використання води у сільськогосподарському виробництві, альтернативні джерела енергії, сортування, вивезення і переробка сміття тощо, як запорука зміни якості життя селян.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Інституту агроекології і природокористування НААН, академік НААН
_____Дребот О.І.
«__» вересня 2022 р.

для здобувачів третього освітньо-наукового рівня
спеціальності 201- Агрономія,
галузь знань 20 – Аграрні науки та продовольство
II семестр, 2022-2023 навчальний рік

Кількість кредитів ЄКТС – 3
Лекцій – 14 години
Практичних занять – 16 годин
Самостійна робота – 60 годин
Форма контролю знань – залік

Дата	Лекції	К-ть годин	Практичні заняття	К-ть годин	Самостійна робота	К-ть годин
	Суть та зміст збалансованого розвитку сільських територій, методи та завдання курсу	2	Методика відбору зразків грунту, води і рослинної продукції на селітебних територіях. Вимоги до відбору	2	Нормативно-правове та законодавче забезпечення збалансованого розвитку сільських територій в Україні та країнах ЄС. Спільна аграрна політика (САП) країн ЄС. Соціально-економічні кризи на сільських територіях України, причини виникнення та їх наслідки	10
	Соціально-економічний стан сільських територій	2	Родючість грунтів. Методи визначення основних показників родючості	4	Основні чинники, що впливають на депопуляцію та міграцію сільського населення. Організаційно-правові форми господарювання	10

	Розвиток альтернативних видів економічної діяльності на сільських територіях	2	Якість сільськогосподарської продукції, вирощеної на селітебних територіях. Методи визначення вмісту шкідливих речовин у рослинній продукції	4	Особливості організації та розвитку альтернативних видів економічної діяльності на сільських територіях. Шляхи активізації підприємницької діяльності	5
	Особливості та наслідки проведення адміністративно-територіальної, децентралізаційної та євроінтеграційної реформ в Україні та їх вплив на розвиток сільських територій	2	Питна вода. Методи визначення показників якості	4	Реформи місцевого самоврядування в Україні та Європейський досвід з підвищення рівня розвитку сільських територій	10
	Екологічний стан сільських територій. Агроекологічний моніторинг сільських селітебних територій.	2	Техніка безпеки при роботі з хімічними реактивами	2	Особливості проведення агроекологічного моніторингу на сільських селітебних територіях. Чинники та джерела забруднення основних компонентів селітебних агроекосистем (природні й антропогенні)	5
	Агроекотуризм, його сутність, розвиток, міжнародний досвід, значення для України.	2			З'ясувати сутність агроекотуризму, визначити основні його складові елементи та встановити взаємозв'язок із природним середовищем	10
	Соціально-еколого-економічні основи агроекотуризму	2			Визначити агротуристичний потенціал сільських територій України та встановити практичні аспекти використання агроекологічних туристичних об'єктів	10
	Усього годин	**14**		**16**		**60**

Доктор с.-г. наук, старший науковий співробітник _____ Палапа Н.В.